

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 7 april 2019

Constantinopel

Bart-Jan van Gaart

Toen ik achttien was en mijn middelbare schooldiploma gehaald had, besloot ik dat het tijd werd dat ik meer van de wereld moest zien dan Nederland alleen. Zodoende besloot ik die zomer naar Istanbul te gaan liften. Die mededeling wekte wel wat verbazing bij mijn ouders, maar wat hun betreft had ik net zo goed kunnen zeggen dat ik naar de maan zou gaan. Ik was nog nooit verder geweest dan Antwerpen en Bad Bentheim, dus dit snode plan zou wel nooit tot uitvoering komen. Zij maakten zich geen zorgen. Toch stond ik een paar weken later langs de weg met mijn duim omhoog, en vier dagen later was ik in Griekenland, even voorbij Thessaloníki. Daar ging het liften wat minder vlot omdat ik niet wist dat het opsteken van een duim in Griekenland iets heel anders betekent dan in de rest van de wereld. Gelukkig was een Nederlands echtpaar zo goed mij mee te nemen naar het plaatsje Kesjan, niet ver van Istanbul waar ik mijn eerste aanvaring met groene peper had. Diezelfde dag nog kwam ik aan in Istanbul en nam mijn intrek in een Youth Hostel vlak naast de Aya Sofia. Istanbul was een sprookje uit Duizend-En-Eén-Nacht. Al die moskeeën met hun slanke hoge minaretten, overal krioelende mensen die elkaar iets trachtten te verkopen, de haven vol veerboten die naar de andere kant van de Bosporus gingen, de, toen nog, drijvende Galatabrug naar Beyoğlu, aan de andere kant van de Gouden Hoorn. De bazars, de geuren, de geluiden: het was betoverend. Turkije stond in die dagen aan de vooravond van de zoveelste staatsgreep door het leger, dus er gold een avondklok. Vanaf acht uur 's avonds moesten we in het hostel blijven. De eerste nacht werd ik ruw in mijn slaap gestoord door een harde stem in de nacht met heel veel echo's. Het klonk als een verbaal luchtalarm en ik schrok er behoorlijk van. Het was de eerste keer dat ik geconfronteerd werd met de gebedsoproep. 'God is groot', klonk het. Wist ik veel. Wat ik wel weet, is dat deze stad mij buitengewoon fascineerde, dat ik na die eerste keer nog een aantal keren in Istanbul ben geweest en er *insjallah* zeker nog eens heen zal gaan.

U raadt het al, vandaag zijn wij op onze tocht langs steden aangekomen in Istanbul. Niet het hedendaagse Istanbul, maar beter gezegd in Constantinopel, de nieuwe hoofdstad van het Romeinse Rijk, gesticht door Keizer Constantijn in het jaar 330 als vervanger van Rome. We gaan 1700 jaar terug in de tijd. Naar de tijd van het ontstaan van de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel, die sommigen van u wellicht zo op kunnen dreunen. *Credo in unum deum...* In het bijzonder naar het tweede artikel: 'En in één Heer, Jezus Christus, eniggeboren Zoon van God, vóór alle tijden geboren uit de Vader.' Dat is daar en toen vastgesteld en werd in heel de christenheid als te geloven voorgehouden tot op de dag van vandaag.

Hier klinken deze woorden niet. Nooit. Niet zonder reden. Er zijn heel wat vraagtekens bij te zetten. Dat gebeurde toen ook al. Je zou kunnen zeggen dat het opstellen van een universele geloofsbelijdenis het antwoord was op vragen bij wat als te geloven werd voorgehouden. Nadat de jonge gemeenten de teleurstelling van het uitblijven van de parousie, de wederkomst van de Messias op de dag des oordeels, verwerkt hadden, en met Constantijn het einde van de christenvervolgingen gekomen was, ontstond er ruimte om eens goed met elkaar van mening te gaan verschillen. Je ziet dat door heel de geschiedenis heen. Van mening verschillen en debatteren is een luxeartikel. Het kan alleen binnen de ruimte van een zekere vrijheid. Die vrijheid was ontstaan met het Edict van Milaan in 313. Constantijn kondigde godsdienstvrijheid af in heel het Rijk. Van een vervolgde groepering werd het christendom een belangrijke en snel groeiende godsdienst. Men zegt wel eens dat het Edict van Milaan de zondeval van het christendom was. In ieder geval kan gezegd worden dat vanaf toen kerk en staat hecht, vaak te hecht met elkaar verbonden waren.

Wij kunnen het ons niet voorstellen, maar het hele gebakkelei ging feitelijk over het omarmen of verwerpen van het idee van de Drie-eenheid. Arianen, volgelingen van Arius, presbyter van Alexandrië, verwierpen het idee van de Drie-eenheid. Jezus en ook de Heilige Geest zijn volgens hen scheppingen van God. Niet aan God gelijk. Dat was voor de andere partij onaanvaardbaar. Zij meenden dat Jezus God en mens is. Beide partijen gingen er vol in. Misschien waren ze onzeker over hun gelijk. Uit mijn eigen gebruiksaanwijzing weet ik dat onzekerheid nog wel eens tot een zekere stelligheid kan leiden. Als Constantijn ergens geen zin in had, dan was het aan dit soort twisten in zijn Rijk. Hij beseftte dat dit meningsverschil enorme tweespalt en dus instabiliteit met zich mee kon brengen, en schreef een kerkvergadering uit die voor eens en altijd duidelijkheid in de kwestie moest brengen. Zijn motivatie en doel heeft u zojuist aangehoord.

De voorstanders van 'één in wezen' wonnen het pleit, alhoewel de Ariaanse opvatting hiermee niet meteen van tafel was. Resultaat was de eerder genoemde geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel: gestold geloof in oude begrippen als 'Vader' en 'Zoon van God' die in een andere tijd en een andere context een heel andere betekenis hadden. Laten we eens inzoomen op de titel Zoon van God. Deze vinden we bijvoorbeeld terug in Marcus 9:7: 'Dit is mijn geliefde Zoon, luister naar hem.' en in Mattheus 14:33 als de leerlingen Jezus over het water hebben zien lopen: 'Jij bent werkelijk Gods Zoon.' Hoewel op deze wijze de band tussen Jezus en God wordt onderstreept, wordt Jezus nog niet op voet van gelijkheid met God geplaatst. Paulus schrijft bijvoorbeeld aan de Korintiërs: 'En wanneer alles aan hem onderworpen is, dan zal ook de Zoon zelf zich onderwerpen aan degene die alles aan hem onderwierp' (1 Korintiërs 15:28). Buiten de kring van Joden en christenen is de titel 'zoon van god' ook bekend en vertrouwd. De Farao van Egypte en de Keizer van Rome worden er mee aangeduid: *divi filius*. Het is dit denken, het hellenistische en Romeinse, dat de zoon optilt tot het niveau van de vader. Dus, zo zal het Concilie van Nicea-Constantinopel beslissen, Jezus is één in wezen met de Vader.

Een belijdenis probeert in een bepaalde tijd en bepaalde omstandigheden te verwoorden wat geloofd wordt. Die tijd en omstandigheden zijn natuurlijk bijzonder bepalend voor het resultaat. Formuleringen die eens zinvol waren, kunnen nu onzin zijn. Het is zelfs mogelijk dat wat toen de boodschap van de bijbel verduidelijkte, ons nu van die boodschap vervreemdt. Maar misschien is dat niet de schuld van de belijdenis, maar van hen die haar ondoordacht en mechanisch citeren of opdreunen. Zondag aan zondag weer.

Deze Ekklesia heeft, net als en samen met anderen, pionierswerk verricht in het blootleggen van de Joodse wortels van wat het christendom is geworden. Resultaat daarvan is een totaal nieuw verstaan van de Bijbelse teksten. Dat neemt met zich mee dat een bepaalde manier van spreken en geloven, niet meer bij ons past. We hebben een jargon dat ons eens zo vertrouwd was, af moeten werpen. Soms tijdelijk, vaak voorgoed. Dat is een zegen die niet te overschatten is. Een rijkdom die na eeuwen en eeuwen onder het zand te hebben gelegen, is blootgelegd, afgestoft en een ereplaats heeft gekregen. Tegelijkertijd moeten ook wij behoedzaam zijn dat we de erfenis van tweeduizend jaar christendom, dus alles wat niet in de Bijbel staat, te gemakkelijk ter zijde schuiven. Het is als met de nalatenschap van je ouders of grootouders. Je moet oppassen met wat je weggooit. Zet het liever op zolder totdat het op een dag weer bruikbaar is doordat het een nieuwe betekenis heeft gekregen of van grotere waarde is dan je eerder dacht. De Grieken, de Romeinen, de Middeleeuwen, de Renaissance, de Verlichting, het Modernisme, het Postmodernisme, ze hebben ons allen veel gegeven en kunnen nog steeds veel geven. Wat zouden we zonder ze zijn? Ook hoeft je geen Thierry Baudet te zijn en abjecte standpunten in te nemen om de rijkdommen van het Avondland naar waarde te schatten. Wij zijn wie we zijn, mensen die staan op de schouders van heel veel denken. Wij hoeven niet te kiezen. Wij hoeven niet toe- of af te wijzen. En zo

kunnen we tenslotte Paulus weer het woord geven als hij schrijft in zijn brief aan de Thessalonicenzen: "Onderzoek alles, behoud het goede en vermijd elk kwaad, in welke vorm het zich ook voordoet (1 Thessalonicenzen 5:21).

Ten slotte, aan het begin van deze dienst luisterden we naar een verhaal over Koala. Dat was voor de kinderen, maar ook ons heeft het iets te zeggen. Misschien is het goed als wij ons allemaal individueel, maar ook als Ekklesia, afvragen of wij niet in de boom zijn blijven zitten. Laten we naar beneden komen. Laten we gaan spelen. Ja, ook volwassenen moeten spelen. Dat doen we te weinig of we nemen wat eigenlijk spelen is veel te serieus. Een zekere lichtvoetigheid en relativeringsvermogen maken het leven een stuk leuker. Laten we spelen. Deze Ekklesia is ook een soort gezelschapsspel. Vergeet nooit, ze is er niet omwille van zichzelf, maar omwille van de nieuwe wereld die komen moet en komen zal.

Dus, laten we spelen. Beter nog, laten we zingen. Een lied over Jezus. Mensenzoon die geen aanzien begeerde als een god. De dichter noemt hem slaaf, lam, mens, liefde, leidsman, lotgenoot en tenslotte Messias. Moge deze mensenzoon, die de komende weken centraal zal staan in de diensten van de Goede Week en Pasen, ons tot inspiratie zijn.